

1

1: Race so selivska skupina ptic, saj se večina populacij pozimi pomakne bodisi v predele z milimi zimami bodisi v tropska in subtropska območja. Na sliki so mlakarice (*Anas platyrhynchos*), najpogostejše vodne ptice pri nas.
foto: Tone Trebar

V najrazličnejših predstavah človeka o pticah so posebno mesto vedno zavzemale race. Race oziroma »gage« poznamo iz parkov, kjer smo v stiku z naravo, ko hranimo ptice. Opazimo jih povsod, navdušujemo se nad majhnimi račkami, ki jih samice neplašno razkazujejo sredi mesta na kakšnem ribniku ali bajerju. Nenazadnje ljudje race že stoletja lovijo, udomačujejo in gojijo iz različnih razlogov. Kljub vsemu pa velika večina ljudi ne pozna imena naše najpogostejše vodne ptice, mlakarice (*Anas platyrhynchos*), ki je dobila ime po posedanju v skoraj vsaki mlaki. Mlakarico resda srečamo povsod in tako ali drugače si je priborila mesto v naših srcih. Vendar ni naša edina rasa. Poleg potapljavk, ki so že bile podrobneje predstavljene v Svetu ptic, poznamo tudi skupino rac, ki jo preprosto imenujemo kar »race«, saj vključuje nekatere najbolj razširjene in najprepoznavnejše predstavnike sicer precej številne poddružine rac Anatinae.

Rod rac (*Anas*) v Sloveniji

// Dejan Bordjan

Skupaj po vsem svetu prepoznamo 41 različnih vrst rac, od katerih jih 38 uvrščamo v rod *Anas* - race. V Evropi gnezdi sedem vrst rac in prav vse se redno pojavljajo tudi v Sloveniji. V nasprotju s potapljavkami, ki se med iskanjem hrane aktivno potapljajo tudi do globine nekaj metrov, je za race značilno prehranjevanje na vodni površini oziroma s prevračanjem, pri katerem potopijo samo sprednji del telesa, zadek pa molijo iz vode. Zaradi načina prehranjevanja race praviloma naseljujejo plitve vode, kjer je hrana zanje bolj dostopna. Značilnost rac je tudi, da se pri vzletu dvignejo neposredno z vodne površine, medtem ko morajo potapljavke in večina drugih plojkokljunov predtem »preteči« določeno razdaljo po vodni površini. Vse evropske vrste rac imajo velika območja razširjenosti, ki poleg Evrope in Azije pogosto vključujejo tudi Severno Ameriko, naseljujejo pa večinoma zmerno predele severne poloble. Race so selivke, saj se večina populacij pozimi pomakne bodisi v predele z milimi zimami bodisi v tropska in subtropska območja. So zelo dobre, hitre letalke, na ustaljenih prezimovališčih, selitvenih počivališčih in območjih golitve pa se združujejo v velike jate, ki štejejo tisoče, včasih tudi sto tisoče osebkov. Race svatujejo in se pariyo v hladni polovici leta in to je tudi najprimernejši čas za opazovanje, saj so samci v pisanih svatovskih barvah. Poleti so na las podobni samicam, ki so celo leto varovalne, pretežno rjave barve, tako da je razlikovanje nekaterih vrst v tem času nekoliko zahtevnejše.

Žvižgavka (*Anas penelope*)

Globalni gnezditveni areal žvižgavke obsega območje borealnih gozdov in tundre od Islandije na zahodu, Kamčatke na vzhodu ter Srednje Azije na jugu. Večji del evropske populacije gnezdi v Skandinaviji in evropskem delu Rusije. Žvižgavka najraje gnezdi na plitvih, stoječih jezerih z bogato vodno vegetacijo v pretežno negozdnati pokrajini. Je selivka, ki večinoma prezimuje na obalnih mokriščih, kjer se združuje v velike jate. Glavnina evropske populacije preživi zimo v SZ Evropi, zlasti v državah ob Severnem morju. Območje Sredozemlja, Črno morje in Kaspijsko jezero so najpomembnejša prezimovališča žvižgavk iz Sibirije. Pozimi je najštevilnejša vrsta vodne ptice na večini obalnih mokrišč in tudi v velikem številu držav s pomembnim deležem obalnega morja (npr. Belgija, Nizozemska). Po podatkih januarskega štetja vodnih ptic (IWC) je tretja najštevilnejša vrsta vodne ptice v Zahodnem Palearktiku, za lisko (*Fulica atra*) in mlakarico. Žvižgavka se prehranjuje skoraj izključno z rastlinsko hrano, ki jo pogosto pobira med pašo na območjih daleč od vodnih habitatov.

Pojavljanje v Sloveniji:

Žvižgavko bomo v Sloveniji najlažje opazovali v pozno jesenskem in zimskem času na Obali, kjer je v preteklosti večkrat bila najštevilnejši predstavnik poddružine rac. Žvižgavke na slovenski obali pripadajo mednarodno pomembni severno-jadranski populaciji, kjer prezimuje več kot 5 % vseh žvižgavk v Črnomorsko-mediteranski regiji. Njihovo število se je v Sloveniji v zadnjih letih občutno zmanjšalo, zlasti na najpomembnejši lokaliteti, Sečovlj-

skih solinah. V notranjosti Slovenije se žvižgavka večinoma pojavlja na večjih vodnih telesih. Jeseni in pozimi se v največjem številu zadržuje na velikih akumulacijah na reki Dravi, vendar njeno število redko preseže 100 osebkov. Jeseni so bile večje jate nekajkrat opazovane na poplavljenih delih Ljubljanskega barja, medtem ko se med spomladanskim preletom večje število žvižgavk pogosto zbere na Cerknškem jezeru. Žvižgavka se v Sloveniji pojavlja med septembrom in aprilom, posamezni osebki pa ostanejo pri nas tudi čez poletje.

Konopnica (*Anas strepera*)

Konopnica naseljuje zmerni pas Evrope, Azije in Severne Amerike. V primerjavi z drugimi racami je težišče njene razširjenosti v Evropi pomaknjeno nekoliko bolj proti jugu, saj se izogiba najbolj severnih predelov kontinenta. Gnezdi na večjih, plitvih vodnih telesih, bogatih s hranili in vodno ter obrežno vegetacijo. Konopnica je delna selivka. Pozimi se severne populacije pomaknejo proti jugu, na območja relativno visokih zimskih temperatur. Vrsta je maloštevilna v Severni Afriki in le izjemoma doseže ekvator. Število prezimujočih konopnic v SZ Evropi se je zaradi pogostih milih zim v zadnjih letih močno povečalo. Dolgoročen populacijski trend konopnice v Evropi je kompleksen – obdobju dolgotrajnega upadanja številčnosti je sledilo obdobje širitve areala in naseljevanja številnih novih območij, zlasti v Zahodni in Srednji Evropi. Njena razširjenost ostaja kljub temu izrazito mozaična, gnezdeča populacija pa najmanjša med vsemi racami iz rodu *Anas* (<100.000 parov). Za razliko od drugih rac jo redko srečujemo v večjih jatah. Konopnica se prehranjuje predvsem z različnimi rastlinskimi deli, ki jih večinoma pobira na vodni površini, prehranjevanje s prevračanjem pa je pri tej vrsti redkejše kot pri mlakarici. Pogosto se pojavlja v tesni povezavi z velikimi jatami lisk, kjer je konopnica kleptoparazit, ki liskam krađe hrano pridobljeno s potapljanjem.

Pojavljanje v Sloveniji:

Prvo potrjeno gnezditvev konopnice v Sloveniji smozabeležili v 90-ih letih, kar se ujema z enim izmed znanih širitvenih valov vrste v Evropi. Gnezditvev je zaenkrat znana na dveh lokalitetah, v bazenih za odpadne vode pri Ormožu in na zadrževalniku Medvedce pri Pragerskem. Velikost gnezdeče populacije ne presega 10 parov. V izvangnezditvenem obdobju konopnico srečujemo na različnih tipih vodnih teles v notranjosti Slovenije in na obalnih mokriščih. Večina naših opazovanj vključuje skupine z nekaj osebki, redkeje večje jate do nekaj deset osebkov.

Krehelj (*Anas crecca*)

Naselitveno območje kreheljca vključuje obsežne dele Evrazije in Severne Amerike. V Evropi živi nominotipska podvrsta (*A. c. crecca*) in je najmanjša evropska rasa. Kreheljca naseljuje različna vodna telesa na prostranem območju od robov stepe na jugu do obronkov tundre na severu in je takoj za mlakarico najštevilnejša rasa. Ustrezajo mu vodna telesa različnih velikosti in stopenj zaraščenosti, od močno zaraščenih brakičnih voda do gozdnih jezer, ki predstav-

2

3

2: Žvižgavka (*Anas penelope*) - samec
foto: Branko Brečko

3: Žvižgavka (*Anas penelope*) - samica
foto: Tone Trebar

4: Konopnica (*Anas strepera*) - samec
foto: Anže Kacin

5: Konopnica (*Anas strepera*) - samica
foto: Branko Brečko

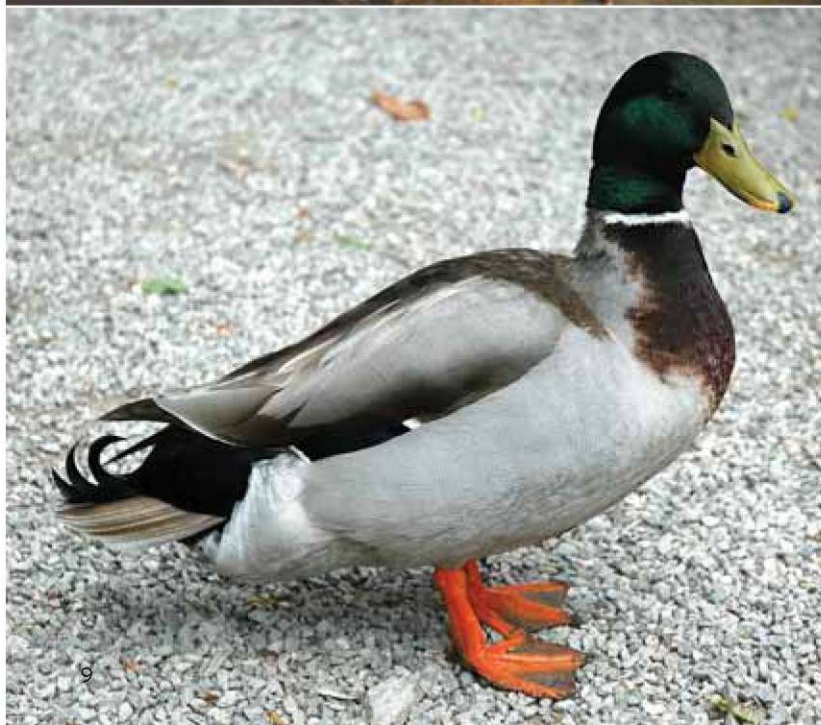
6: Kreheljca (*Anas crecca*) - samec
foto: Ivan Esenko

6

7

9

10

4

5

8

7: Kreheljc (*Anas crecca*) - samica
foto: Davorin Tome

8: Čilska žvižgavka (*Anas sibilatrix*)
foto: Patrick Luft
(bethylid@yahoo.com, <http://www.pbbase.com/paluft>)

9: Mlakarica (*Anas platyrhynchos*) - samec
foto: Ivan Esenko

10: Mlakarica (*Anas platyrhynchos*) - samica
foto: Janez Papež

11: Dolgorepa raca (*Anas acuta*) - samec in samica
foto: Piet Munsterman / Saxifraga

11

12

13

12: Reglja (*Anas querquedula*)
- samec
foto: Kajetan Kravos

13: Reglja (*Anas querquedula*)
- samica
foto: Kajetan Kravos

ljajo pomembna gnezdišča v severnem delu Evrope. Kreheljc je v večjem delu areala selivka, čeprav so premiki osebkov v Zahodni Evropi v veliki meri odvisni od zimskih temperatur. Najpomembnejša prezimovališča vrste so v SZ Evropi in v Sredozemlju, zlasti njegovem vzhodnem delu. Prehranjuje se z vodnimi nevretenčarji in različno rastlinsko hrano, ki jo pozimi navadno pobira na površini, ali s prevračanjem v plitvih delih vodnih teles. Kreheljci oblikujejo značilne velike in kompaktne jate.

Pojavljanje v Sloveniji:

V Sloveniji je kreheljc prisoten vse leto. V večjem številu se pojavlja v izvangnezditvenem obdobju med avgustom in koncem aprila. Največje število jih prezimuje na velikih akumulacijah na reki Dravi in obalnih mokriščih. Kreheljc je druga najštevilnejša vrsta iz rodu *Anas* v januarskem štetju vodnih ptic (IWC) v Sloveniji; njeno število redno preseže 1.000 osebkov. Za razliko od večine drugih vrst rac se pogosto pojavlja tudi na manjših vodnih telesih, kot so na primer razne mlake, manjše gramoznice, potoki in kanali. Na Ljubljanskem barju se večje jate pojavljajo tudi na poplavljenih travnikih. Pogosto se zadržujejo skupaj z večjimi jatami mlakaric. Kreheljc je v Sloveniji neredna gnezdilka, največ primerov potrjene gnezditve je bilo zabeleženih v SV Sloveniji, posamezni pa tudi v osrednji Sloveniji in na Obali.

Mlakarica (*Anas platyrhynchos*)

Mlakarica je daleč najpogostejša in najštevilnejša rasa v Evropi in zahodnem delu Evrazije, kjer manjka samo na visokem arktičnem severu. Razširjena je v velikem delu severne poloble, manjše prostoživeče populacije pa so se med drugim vzpostavile tudi v Južnoafriški republiki in na Havajih. Človek jo je naselil v Avstralijo in na Novo Zelandijo. V urbanih območjih pogosto srečujemo križance z domačo obliko (*A. p. forma domestica*). Mlakarica naseljuje zelo različne tipe vodnih teles, le izjemoma jo najdemo na odprtem morju in ob hitro tekočih vodah. Gnezditvena gostota mlakarice je najvišja v severnem delu Evrope. Osebki iz severnih predelov Evrope se selijo, medtem ko so populacije v Zahodni in Južni Evropi pretežno stalnice. Pri prehrani je mlakarica zelo vsestranska, velike razlike pa se pojavljajo glede na življenjski prostor in letni čas. Hrano si išče na vodni površini, s prevračanjem, pogosto pa tudi na plitvinah in s pašo na kopnem.

Pojavljanje v Sloveniji:

V Sloveniji lahko na mlakarico naletimo vse leto na skoraj vseh vodnih telesih, od velikih dravskih akumulacij do kalov na Krasu ter majhnih potokov in melioracijskih jarkov. Je naša najpogostejša gnezdilka med vodnimi pticami. Ornitološki atlas Slovenije iz leta 1995 jo navaja kot gnezdilko v 60 % vseh UTM kvadratov. Tudi pozimi je mlakarica daleč najštevilnejša vodna ptica v Sloveniji. Število prešteti mlakaric v januarskem štetju vodnih ptic (IWC) se giblje med 15.000 in 30.000 osebki in je praviloma najvišje v milih zimah, ko stoječa vodna telesa ne zamrznejo.

Reglja (*Anas querquedula*)

Reglja je majhna rasa, ki naseljuje plitva vodna telesa v zmernem in borealnem pasu med Španijo na zahodu in Kamčatko na skrajnem vzhodnem robu areala. Je edina selivka v pravem pomenu besede med racami, saj se pozimi praktično celotna populacija preseli na tropska območja južne in jugovzhodne Azije ter Afrike. Večina regelj gnezdečih v Evropi prezimuje v približno 100 km širokem pasu sahela v Zahodni Afriki. Največje koncentracije na prezimovališčih so bile zabeležene na poplavnih območjih vzdolž rek Senegal in Niger ter na Čadskem jezeru. Populacija v Vzhodni Afriki, kjer območje prezimovanja sega tudi v predele južno od ekvatorja, je precej manjša. Reglja za gnezdenje uporablja različna kontinentalna mokrišča – poplavljenе travnike, močvirja in plitva jezera, bogata zaraščena z vodnimi rastlinami. Večinoma se prehranjuje s filtriranjem vode na površini, zaradi česar je delež živalske hrane v njeni prehrani večji kot pri večini sorodnih vrst. Ime je dobila po značilnem svatovskem oglašanju samca, ki spominja na zvok raglje.

Pojavljanje v Sloveniji:

V Sloveniji je reglja prisotna skoraj izključno v toplejšem delu leta med koncem februarja in začetkom oktobra. V času viška spomladanske selitve, med sredino marca in sredino aprila, je precej razširjena in jo srečujemo tudi na manjših vodnih telesih. Zimski podatki te vrste so pri nas, tako kot v večjem delu Evrope, izredno redki. Reglja se v največjem številu pojavlja na večjih vodnih telesih, še posebej na Cerkniškem jezeru. Največje opazovane jate v Sloveniji vključujejo nekaj sto osebkov. Reglja je v Sloveniji redka in maloštevilna gnezdilka, čeprav je zanjo znanih nekoliko več gnezditvenih lokalitet kot za druge vrste

14

15

rac, z izjemo mlakarice. Večina se jih nahaja v SV Sloveniji, posamezni primeri gnezditve pa so bili zabeleženi tudi na Dravogrskem jezeru, Rudniškem jezeru, Ljubljanskem barju, Cerkniskem jezeru, v Škocjanskem zatoku in celo Zelencih.

Dolgorepa raca (*Anas acuta*)

Dolgorepa raca naseljuje zmerne in severne predele Evrope, Azije in Severne Amerike. V Evropi je razširjena predvsem v severnem delu, z glavnino gnezdeče populacije na Finskem in v Rusiji. V drugih delih Evrope je njena gnezditvena razširjenost zelo razpršena, lokalne populacije pa majhne. Za gnezdenje izbira plitva in zaraščena jezera ali močvirja v odprti pokrajini, ki so pogosto nestalne narave. Dolgorepa raca je izrazita selivka, glavna prezimovališča pa se nahajajo v SZ Evropi, ponekod v Sredozemlju in Zahodni Afriki. Večina populacije se pozimi zbere na majhnem številu ključnih lokalitet, v notranjosti Evrope pa je v zimskem času maloštevilna. Prehranjuje se z nevretenčarji, ki jih dopolnjuje z rastlinsko hrano in majhnimi ribami. Hrano pobira s prehranjevanjem na površini in pogosto tudi s prevračanjem. Izven maloštevilnih znanih območij z večjimi koncentracijami dolgorepa raca redko oblikuje večje jate.

Pojavljanje v Sloveniji:

V Sloveniji je dolgorepa raca najpogostejša med spomladanskim preletom med koncem februarja in sredino aprila na vseh večjih vodnih telesih. Med jesenskim preletom je nekoliko redkejša in se pojavlja v manjšem številu. Pozimi je redka in zelo maloštevilna, posamezni osebki se v tem času redno pojavljajo samo na akumulacijah na reki Dravi. V Sloveniji redko srečamo jate dolgorepih rac, ki presejajo nekaj deset osebkov. Največja števila (do 300 osebkov) so bila zabeležena spomladi na Cerkniskem jezeru. Gnezdenje dolgorepe race v Sloveniji je bilo potrjeno šele leta 2002, medtem ko je Ornitološki atlas Slovenije iz leta 1995 sploh ne omenja. Zabeležena je bila le na dveh lokalitetah v SV Sloveniji – bazenih za odpadne vode pri Ormožu in na zadrževalniku Medvedce pri Pragerskem. Novejša opazovanja kažejo, da gnezdenje najverjetneje ni redno.

Raca žličarica (*Anas clypeata*)

Raca žličarica naseljuje plitva in s hranili ter vodnimi rastlinami bogata jezera v večjem delu zmerne in bo-

realnega pasu Evrope, Azije ter Severne Amerike. Izbira gnezditvenega habitata je omejena s specializiranim načinom prehranjevanja. V minulem desetletju se je število gnezdečih rac žličaric v nekaterih državah Zahodne, Srednje in Vzhodne Evrope občutno zmanjšalo. Je selivka, ki večinoma prezimuje v bolj južno ležečih predelih severne poloble kot večina drugih vrst rac. Glavna prezimovališča osebkov z območja Zahodnega Palearktika se nahajajo v Sredozemlju, Afriki in JZ Aziji. Največje koncentracije so zabeležili v Senegalu in Vzhodni Afriki, kjer se vrsta redno pojavlja tudi južno od ekvatorja. Del populacije race žličarice prezimi v SZ Evropi, vendar so števila v primerjavi z drugimi prezimovališči tam relativno majhna. Raca žličarica se prehranjuje z nevretenčarji in rastlinskimi ostanki, ki jih med plavanjem in značilnimi gibi glave preceja iz vode. Učinkovito precejanje vode ji omogoča nenavadno oblikovan kljun s številnimi lamelami na robu. Občasno se raca žličarica prehranjuje tudi s prevračanjem.

Pojavljanje v Sloveniji:

V Sloveniji se pojavlja vse leto, vendar je poleti in pozimi občutno redkejša. V času Zimskega ornitološkega atlasa Slovenije (do leta 1994) ni bilo pri nas zabeleženo nobeno stalno prezimovališče race žličarice, v zadnjih letih pa nekaj deset osebkov redno prezimuje v Škocjanskem zatoku. Posamezni osebki ali manjše skupine se pojavljajo skoraj vsako zimo tudi v notranjosti Slovenije. Raca žličarica je najštevilčnejša med spomladanskim preletom v marcu in prvi polovici aprila na večjih vodnih površinah, vendar posamezne jate redko presežejo nekaj deset osebkov. Jate z več kot 100 osebki so bile zabeležene le spomladi na reki Dravi, zadrževalniku Medvedce in Cerkniskem jezeru, jeseeni pa na poplavljenih delih Ljubljanskega barja. Raca žličarica je v Sloveniji občasna in maloštevilna gnezdilka na nekaterih jezerih in ribnikih.

Čilska žvižgavka (*Anas sibilatrix*)

Čilska žvižgavka je gnezdilka južne poloble, kjer se pojavlja samo v Južni Ameriki. Gnezdi le v Čilu, Argenitini in na Falklandskih otokih, najbolj južno gnezdeče populacije pa se pozimi pomaknejo proti severu, vse do južne Brazilije. Vrsta se v Evropi pojavlja kot ubežnica in ni nikjer naturalizirana. V Sloveniji se je leta 2006 par te vrste zadrževal na manjšem vodnem telesu v Vipavski dolini, izviral pa je iz zbirke gojitelja ptic v neposredni bližini. ●

14: Žličarica (*Anas clypeata*) - samec
foto: Jure Bizjak

15: Žličarica (*Anas clypeata*) - samica
foto: Borut Kumar